

بررسی اعتماد اجتماعی و عوامل مؤثر بر آن

(مورد مطالعه: استادان، کارکنان و دانشجویان دانشگاه آزاد اسلامی واحد تهران شمال)

دکتر افسانه ادیسی^۱

احسان رحمانی خلیلی^۲

سیده نرگس حسینی امین^۳

تاریخ دریافت: ۱۳۹۰/۸/۴

تاریخ پذیرش: ۱۳۹۱/۲/۱۰

چکیده

شکل‌گیری اعتماد اجتماعی تحت تأثیر عوامل و متغیرهای گوناگون فردی و اجتماعی است. در این مقاله تبیین بخشی از عوامل مؤثر بر اعتماد اجتماعی و چگونگی ارتباط بین تعاملات اجتماعی، مشارکت اجتماعی و امنیت اجتماعی و تأثیر آن‌ها بر اعتماد اجتماعی مورد بررسی قرار گرفته است. تعاملات اجتماعی در قالب متغیرهای روابط ابزاری - اظهاری، رسمی - غیررسمی؛ مشارکت اجتماعی در دو بعد رسمی و غیر رسمی؛ امنیت اجتماعی در چهار بعد شغلی، تحصیلی، اجتماعی، اقتصادی و جانی به عنوان متغیرهای مستقل و اعتماد احتمال در سه سطح بین شخصی، تعمیم یافته و نهادی به عنوان متغیر وابسته این مقاله مورد سنجش قرار گرفته‌اند. امنیت اجتماعی مهم‌ترین عامل و بستر شکل‌گیری اعتماد است و مشارکت اجتماعی و تعاملات در چنین بستری موجب تقویت اعتماد اجتماعی در فضای دانشگاهی می‌شود. رویکرد تحقیق علی - توصیفی، روش تحقیق پیمایشی و ابزار گردآوری داده‌ها پرسشنامه است. جامعه آماری شامل کلیه استادان، کارکنان و دانشجویان دانشگاه آزاد اسلامی واحد تهران شمال در سال ۸۹ می‌باشد. حجم نمونه با استفاده از فرمول کوکران به ۱۲۱۲ نفر در سه گروه و از روش نمونه‌گیری خوشه‌ای طبقه‌بندی نامتناسب استفاده شده است.

یافته‌های تحقیق حاکی از آن است که متغیر تعاملات اجتماعی، مشارکت اجتماعی و امنیت اجتماعی به طور مستقیم بر اعتماد اجتماعی مؤثر هستند و امنیت اجتماعی رابطه قوی‌تری با اعتماد اجتماعی دارد. تعاملات اجتماعی و مشارکت اجتماعی به طور غیر مستقیم نیز از مسیر امنیت اجتماعی بر اعتماد مؤثرند.

واژگان کلیدی: اعتماد اجتماعی، تعاملات اجتماعی، مشارکت اجتماعی، امنیت اجتماعی، دانشگاه آزاد اسلامی واحد

تهران شمال

۱. استادیار تمام وقت دانشگاه آزاد اسلامی واحد تهران شمال. Email: a_edrisi @iau-tnb.ac.ir

۲. دانشجوی دکتری جامعه‌شناسی واحد علوم و تحقیقات، عضو باشگاه پژوهشگران جوان دانشگاه آزاد اسلامی واحد تهران شمال

Email: ehsan2171@yahoo.com

۳. کارشناس ارشد پژوهش علوم اجتماعی دانشگاه آزاد اسلامی واحد تهران شمال.

مقدمه

اعتماد اجتماعی یکی از مهم‌ترین مؤلفه‌های توسعه و بقای جامعه به شمار می‌رود. افزایش اعتماد، افزایش کارایی را به ارمغان می‌آورد. امروزه در جوامع مختلف اعم از توسعه یافته و در حال توسعه شاهد گسترش ارتباطات هستیم، به طوری که دایره‌ی این ارتباطات تمام مرزها را در نوردیده و مسافت‌ها را از میان برده است. در چنین موقعیتی مفهوم اعتماد نقش پررنگ‌تری به خود می‌گیرد. عالمان علوم اجتماعی معتقدند که انسان به عنوان موجود اجتماعی برای زیستن در این جهان نیاز به اعتماد دارد. در شرایط بی‌اعتمادی شخص دچار نوعی جنون می‌شود و نمی‌تواند ادامه حیات دهد (هاردین، ۱۹۹۳: ۵۹۱). بنابراین اعتماد عنصر پیش‌قراردادی و مقدمه حیات اجتماعی است (پاگدان، ۱۹۸۸: ۱۳۹).

اعتماد روابط اجتماعی را تسهیل می‌کند و به عنوان یک کالای جمعی منجر به تولید سرمایه‌ی اجتماعی می‌گردد (لوهمان، ۱۹۷۹؛ پاتنام، ۱۹۹۳؛ گامبتا، ۱۹۸۸؛ کلمن، ۱۹۹۰). به اعتقاد گافمن به منظور پیش‌بینی، پایداری و ثبات در زندگی اجتماعی نیازمند به اعتماد می‌باشیم (گافمن، ۱۹۸۰). وجود جوی از اعتماد (فضای اعتماد) می‌تواند باعث حذف یا به حداقل رسیدن موانع ارتباطی غالب در بین افراد باشد (فلیس، دی. دوفرن، ۱۳۸۰). البته اعتماد اجتماعی، چیزی نیست که به سادگی یا به اجبار بر چهره روابط و تعاملات اجتماعی بنشیند و رنگ بگیرد، بلکه انسان‌ها از روی تمایل و علاقه به مشارکت و با انگیزه به ادامه موفقیت‌آمیز فعالیت‌های مختلف فرهنگی، اجتماعی، اقتصادی و حتی سیاسی خود است که لایه‌ای از اعتماد را خمیرمایه‌ی روابط و تعاملات اجتماعی خود می‌کنند.

برخی اعتماد را ویژگی یا صفت یک رابطه می‌دانند. اگر آغاز رابطه، یک تعهد و انتظار یک طرفه باشد در نهایت به یک مبادله تبدیل خواهد شد. زتومکا، می‌گوید بعد رابطه‌ی اعتماد، به نظریه انتخاب منطقی ارجاع دارد. توصیه اساسی این نظریه آن است که اعتماد کننده و اعتماد شونده هر دو از کنش گران منطقی هستند که تلاش می‌کنند منفعتشان را با تحقق اهداف، منفعت حاصل شده، کسب سود با کمترین هزینه به حداکثر برسانند و محاسبات منطقی دسترسی اطلاعات را تضمین نمایند (زتومکا، ۱۳۸۴: ۱۱). اعتماد حاصل یک مبادله مستقیم است که در شرایط اعتماد متقابل رشد می‌کند. به این معنا که اعتماد کننده با پذیرفتن شرایط احتمال بی‌اعتمادی رابطه‌ی ای را آغاز می‌کند و چنانچه در

این رابطه نتایج برگشت یافته همراه با اعتماد متقابل باشد، اعتماد کننده را برای پذیرفتن دایره گسترده تری از روابط آماده می‌کند و شرایط اعتماد را تسهیل می‌نماید. در چنین بینشی اعتماد صفت یک رابطه و عامل پایدار ماندن و پویا ماندن آن است. اگر اعتماد یک رابطه متقابل را به وجود آورد، موجب ایجاد پیوستگی قوی و متقابلی برای تقویت اعتماد می‌شود. در حقیقت چنانچه در یک رابطه انتظارات و توقعات اعتماد کننده تأمین شود، اعتماد یا رابطه ادامه خواهد داشت و چنانچه تأمین نشود، بی‌اعتمادی در اعتماد کننده به وجود آمده و بر روی رابطه سایه می‌افکند.

موقعیت‌هایی که برخورد بین افراد توأم با اعتماد است نه فقط برای طرفین ارتباط، بلکه برای جامعه‌ی وسیع‌تر نیز مفید است. برخورد توأم با اعتماد، نوعی احساس نظم و ترتیب و امنیت ایجاد می‌کند و به همکاری بین افراد منجر می‌شود. همان‌طور که برخورد توأم با اعتماد، تجربیات خوشایندی از اعتماد ایجاد می‌کند، می‌تواند به خوش‌بینی فزاینده منجر شده و موجب پیدایش فرهنگ اعتماد گردد (زتومکا، ۱۳۸۴، ۱۲۳-۱۱۸). فرهنگ اعتماد، سرمایه‌ی گران‌بهایی است که می‌تواند منجر به توسعه شود. مزیت اعتماد بین افراد سهیم کردن اطلاعات و همکاری میان آن‌ها است. زمانی که افراد در محیط اجتماعی به یکدیگر اعتماد داشته باشند، به عقاید همدیگر احترام گذاشته و تمایل بیشتری برای ارائه‌ی نظرات خلاق، اهداف و عقاید فردی دارند. چنین محیطی خلاقیت را ترغیب می‌کند و تعارض را در موقعیت برد-برد حل می‌نماید (لینا، ۲۰۰۰: ۲۲۳).

به دلیل روابط ناپایدار و غیر ساختی که در زندگی شهری رواج داشته و جزیی مهم از زندگی به شمار می‌آیند، اعتماد اجتماعی به حداقل خود رسیده است که به اعتقاد زیمل این عدم اعتماد در زندگی شهری الزامی است. این دو عامل باعث می‌شود تا انسان کلان شهری در برخوردهای اجتماعی خود احتیاط کند. منظور زیمل از احتیاط دور نگه‌داشتن خود از دیگران، بی‌اعتنایی به آن‌ها و محدود نگه داشتن روابط اجتماعی با تعداد محدودی از افراد است (عبیدی و گودرزی، ۱۳۷۸: ۱۷۱).

آنچه که موجب شد این موضوع مورد توجه و انتخاب قرار گیرد وضعیت نه چندان مناسب اعتماد اجتماعی در جامعه ایران و به خصوص در جامعه دانشگاهی است که توجه به عوامل مؤثر بر این

وضعیت ضرورت دارد. در این مقاله با هدف تبیینی تأثیر تعاملات اجتماعی، مشارکت اجتماعی و امنیت اجتماعی بر اعتماد اجتماعی مورد بررسی قرار گرفته است.

پیشینه تحقیق و ادبیات نظری تحقیق

در تحقیق قاسم جوان (۱۳۸۰) نتایج حاکی از آن بوده است که بین متغیرهای سنت گرایی، میزان تحصیلات، میزان روابط اجتماعی، اجتماع گرایی محلی و میزان مشارکت اجتماعی افراد با اعتماد اجتماعی رابطه معناداری وجود دارد. تحقیق غلامرضا غفاری (۱۳۸۰) نشان می‌دهد که همبستگی معنادار و مستقیم بین اعتماد و مشارکت اجتماعی وجود دارد و همچنین نتایج تحقیق محمد عباس زاده (۱۳۸۶) نشان می‌دهد؛ از مجموع متغیرهای وارد شده، پای بندی به نقش اجتماعی، امنیت اجتماعی، همکاری، سرمایه اجتماعی و تعاملات ابزاری ۷۷ درصد واریانس متغیر وابسته، اعتماد اجتماعی را تبیین می‌کنند. در این تحقیق متغیر وابسته بیش از هر چیز، متأثر از امنیت اجتماعی بوده است.

اعتماد از لحاظ نظری عبارت است از انتظارات درست در مورد کنش‌های افراد دیگر و در زبان فارسی اعتماد مترادف با تکیه کردن، واگذاری کار به کسی، اطمینان، وثوق و باور به کار گرفته می‌شود (عمید، ۱۳۶۹: ۲۰۱). فرهنگ انگلیسی آکسفورد اعتماد را به عنوان «اتکا یا اطمینان به نوعی کیفیت یا صفت یک شخص یا یک چیز یا اطمینان به حقیقت یک گفته» توصیف می‌کند (گینز، ۱۳۷۷: ۳۷).

در حوزه روان‌شناسی، اعتماد را به عنوان ویژگی فردی مطرح می‌کنند و بر احساسات، عواطف و ارزش‌های فردی تأکید می‌کنند و در بررسی اعتماد تئوری‌های شخصیت و متغیرهای فردی را مورد توجه قرار می‌دهند. بر اساس این دیدگاه اعتماد با مفاهیمی چون همکاری، صداقت، وفاداری، صمیمیت، امید و دگر خواهی ارتباط نزدیک برقرار می‌کند (امیرکافی، ۱۳۸۰). در مباحث روان‌شناسی اجتماعی اعتماد یک نگرش مثبت به فرد یا امر خارجی در نظر گرفته می‌شود و در بین مناسبات بین فرد و جامعه اعتماد در سطح افراد نسبت به افراد دیگر یا پدیده‌های بیرونی سنجیده می‌شود. در این دیدگاه چون اعتماد فرآیندی است که در جریان جامعه‌پذیری آموخته می‌شود لذا به دو بعد فردی و اجتماعی که در یک طرف اعتماد شونده و در دیگر سو اعتماد کننده وجود دارد، توجه می‌گردد (محسنی تیریزی، ۱۳۸۰: ۱۵).

اعتماد اجتماعی تابع تعاملات اظهاری (احساسات و عواطف مثبت توأم با حسن ظن افراد نسبت به یکدیگر، فارغ از حساسگری و ملاحظات اقتصادی) است (امیرکافی، ۱۳۷۴؛ چلبی، ۱۳۷۵). گافمن تظاهرات بیرونی آن را در ظاهر فرد، قیافه، حالت‌های چهره، اشارات، حرکات بدن و رفتار و منش بازیگران نقش جست و جو می‌کند (اسکیدمور، ۱۳۷۲؛ گیدنز، ۱۳۸۳: ۱۱۱). در نتیجه، احساسات و پیوندهای عاطفی متقابل بین اعضای گروه یا جامعه (مانند روابط میان اعضای خانواده و گروه هم بازی‌ها) می‌تواند زمینه ساز اطمینان و اعتماد متقابل باشد، چرا که اطمینان و اعتماد متقابل تنها در وضعیت و زمینه ای احساسی مثبت (فضای دوستانه) و وابستگی متقابل عاطفی اجازه رشد می‌یابد (امیرکافی، ۱۳۷۴: ۱۹). وابستگی عاطفی به نوبه خود به تولید روابط اجتماعی عمیق‌تر و در ادامه، افزایش اعتماد متقابل می‌انجامد. توکویل، اعتماد و آزادی را از ویژگی‌های اصلی یک جامعه دموکراتیک می‌داند، او در آزادی زیستن را شرط ایجاد اعتماد می‌داند که خود حس مسؤولیت و تعاون را در مردم پرورش می‌دهد (آرون، ۱۳۷۲: ۲۴۵-۲۴۰).

ادوارد مک کلنن، سه رویکرد اساسی را در ایجاد جو اعتماد دخیل می‌داند:

۱- شبکه‌های غیررسمی روابط متقابل بر اساس دوستی، روابط خانوادگی یا خویشاوندی نزدیک و یا پیوندهای فرهنگی.

۲- مجموعه‌های رسمی از قواعد و مقررات حقوقی، هنجارها و نظم اجتماعی موجود.

۳- ضوابط اخلاقی غیررسمی که پشتوانه‌شان، تعهدی درونی و اجتماعی برای پایبندی به آن ضوابط در روابط اجتماعی است (مک کلنن، ۱۳۸۴).

در نظریه بوردیو، اعتماد نوع خاصی از عادت واره محسوب می‌شود که عاملان اجتماعی از جهان اجتماعی با نظم پایدار کسب می‌کنند. اعتماد به عنوان عادت واره، نظامی است که به منظور پیش بینی و روشنی نظم جمعی حفظ می‌شود و در موارد تصادفی و احتمالی منجر به پیوند می‌شوند (بوردیو، ۱۹۷۷: ۸۷). عملکردهای عادت واره که عادت‌ها، اعتبار و حافظه می‌باشند، نظم اجتماعی پایدار را حمایت می‌کنند. گیدنز، نیز معتقد است در جوامع مدرن، روابط صمیمی توأم با وفاداری و اعتماد شکل ضعیف به خود گرفته است. دوستی‌ها در این دوره نیازمند یک پروسه فعال است که شرط آن ایجاد اعتماد و روابط اعتماد سازی است. پدید آمدن جامعه پس از عصر صنعتی نه تنها به این معنی است که تعداد

تماس‌ها بیشتر شده بلکه به این معنی نیز می‌باشد که نوع تماس‌ها و روابط بسیار بیشتر از گذشته شده است (گیدنز، ۱۳۸۳).

نظریه پردازان مبادله با تمایز قائل شدن بین دو نوع مبادله‌ی اجتماعی و مبادله‌ی اقتصادی معتقدند که مبادله‌ی اجتماعی زمینه مساعدی برای ایجاد اعتماد بین شخص فراهم می‌کند. البته نظریه پردازان مذکور در مورد این که چرا مبادله اجتماعی زمینه ساز اعتماد بین شخصی است در حالی که مبادله‌ی اقتصادی این گونه نیست، اتفاق نظر ندارند. با این وجود صرف نظر از اختلاف نظرها می‌توان استنباط کرد که علت اصلی این است که در مبادلات اجتماعی تعاملات اظهاری غالب است و در مبادلات اقتصادی تعاملات ابزاری چیرگی دارد (امیرکافی، ۱۳۷۴: ۶).

به موازات افزایش افراد یا به عبارتی تراکم فیزیکی، روابط چهره به چهره کارکرد خود را از دست داده و جای خود را به روابط دیگری می‌دهند. به اعتقاد زیمل نتیجه چنین شرایطی، ناپایداری روابط و کاهش اعتماد اجتماعی است و تعداد وابستگی‌های گروهی (گروه‌های ثانویه) در یک جامعه تفکیک یافته زمینه ساز فزونی شکل گیری عواطف مثبت شخصی به دیگران و در نتیجه احساس تعهد و اعتماد عام گرایانه است. افراد با تعدد پیوستگی‌ها و پیوندهای اجتماعی و گسترش دامنه و حجم مبادلات خود می‌توانند دامنه عواطف و تعهدات خود را افزایش دهند و بالعکس در یک جامعه تفکیک نیافته نوع روابط شخصی و دامنه مبادلات محدود به گروه‌های خویشاوندی، قومی، خاص و تعیین شده است. هرچند جامعه بتواند واسطه‌های مبادله را تعمیم یافته تر نماید صحنه‌های تعامل متعدد تری فراهم آمده و افزایش تعاملات اجتماعی، زمینه سوگیری عام و اعتماد متقابل اجتماعی را فراهم می‌آورد (عظیمی هاشمی، ۱۳۷۴). چلبی نیز دو نوع رابطه ابزاری و اظهاری را مطرح می‌کند. رابطه‌ی اظهاری، هم خانواده تعاملات اجتماعی است. این نوع رابطه، با تولید صمیمیت، تعهد، اعتماد و بالاخره هنجار اجتماعی، تقویت کننده نظم اجتماعی است. پس رابطه اجتماعی وابستگی تولید می‌کند و عواطف را انتقال می‌دهد. این عواطف و وابستگی عاطفی خود حافظ رابطه شده و تولید تعهد و علاقه و احساس تعلق به جمع و اعتماد اجتماعی متقابل می‌نمایند (چلبی، ۱۳۷۵: ۲۵۱-۲۵۰). با توجه به نظریه‌های بالا می‌توان نتیجه گرفت که روابط اظهاری و غیررسمی بر اعتماد اجتماعی مؤثر است.

مشارکت که امروزه یکی از مفاهیم کلیدی مورد توجه جوامع مدنی است سخت وابسته به مفهوم اعتماد می‌باشد. شاید بتوان گفت در واقع مفهوم مشارکت بدون اعتماد هرگز جامه عمل به خود نمی‌پوشد. پاتنام، معتقد است که میزان مشارکت‌های اجتماعی افراد و عضویت آن در شبکه‌های مشارکتی در بالا رفتن سرمایه اجتماعی مؤثر دانست، که در نتیجه با افزایش میزان سرمایه اجتماعی میزان اعتماد اجتماعی نیز به عنوان عنصر مهم سرمایه اجتماعی فزونی می‌یابد. پاتنام در انتزاعی‌ترین سطح، میزان تعامل و ارتباط را عامل به وجود آورنده اعتماد می‌داند. به همین خاطر او شرکت در انجمن‌های مدنی را که موجب تعامل بیشتر افراد می‌شود را موجد اعتماد می‌داند. وقتی سطح اعتماد بالا باشد، اعضای گروه افکار، احساسات، عکس‌العمل‌ها، ایده‌ها، اطلاعات و نظریه‌های خود را به صورتی آشکار بیان می‌کنند و هنگامی که سطح اعتماد پایین باشد اعضای گروه حيله‌گر، متقلب و در ارتباط خود بی‌ملاحظه و بی‌ثبات می‌گردند. وقتی اعضای گروه نتوانند به همدیگر اعتماد کنند آن‌ها اغلب برای دفاع از بالاترین منافع خود به رقابت می‌پردازند، چنین رقابتی در طولانی مدت سبب تخریب می‌شود زیرا ایجاد دور باطل را می‌نماید و بی‌اعتمادی ایجاد رقابتی می‌کند که به نوبه خود باعث ایجاد بی‌اعتمادی بیشتر شده و آن نیز مجدداً به افزایش رقابت کمک می‌کند/امیرکافی، ۱۳۷۴ به نقل از جانسون، دوتوکویل، اظهار می‌دارد که تشکیل انجمن‌های مردمی علاوه بر ایجاد اعتماد، حس مشارکت و نظم را نیز در جامعه تقویت می‌کند. در مجموع از نظریه دوتوکویل می‌توان به این نتیجه رسید که آزادی و تشکیل انجمن‌های مردمی، قدرت دولت را تعدیل و زمینه مشارکت و آزادی در جامعه را فراهم می‌کند و در نتیجه اعتماد در جامعه حکم فرما می‌شود/آرون، ۱۳۷۲: ۲۴۵-۲۴۰.

امنیت سنگ بنای اعتماد اجتماعی محسوب می‌شود/شرفیان، ۱۳۸۰: ۲۱. ویل، در سال ۱۹۸۷ مطرح می‌کند که ریشه اعتماد با تأمین امنیت و کاهش تعارض‌ها ارتباط مستقیمی دارد. احساس امنیت یعنی اطمینانی که بیشتر افراد به تداوم تشخیص هویت خود و دوام محیط‌های اجتماعی و مادی کنش در اطراف خود دارند. احساس اعتماد متقابل به اشخاص، پیرامون و محیط زندگی که برای مفهوم اعتماد بسیار مهم است، برای احساس امنیت هم اهمیت اساسی دارد به همین دلیل این دو احساس یعنی اعتماد و امنیت از نظر روان‌شناختی پیوند نزدیکی با هم دارند.

آبراهام مازلو، در تشریح هرم نیازهای انسانی خود معتقد بود سلسله مراتبی از نیازها در کار است؛ این سلسله مراتب از نیازهای زیستی شروع می‌شود و به انگیزش‌های روانی پیچیده‌تری می‌رسد که تا نیازهای مرحله اول برطرف نشود، فرد به آن‌ها اهمیت نمی‌دهد. نیازهای هر سطح بایستی لااقل تا حدودی برطرف شود تا نیازهای بالاتر بتوانند در تعیین اعمال فرد اهمیت پیدا کنند. وقتی غذا و امنیت به دشواری حاصل می‌شود، به دست آوردن آن‌ها اعمال فرد را تحت سیطره خود می‌گیرد و انگیزه‌های برتر اهمیت چندانی پیدا نمی‌کنند/تکینسون، ۱۳۸۰:۱۱۹). در این سلسله مراتب در مرحله پایه نیازهای فیزیولوژیک مطرح می‌باشند و بلافاصله پس از آن نیاز به امنیت که خود پایه‌ای برای رفتارهایی مبتنی بر اعتماد(احترام، عشق، تعلق) می‌باشد، قرار می‌گیرد. لذا بر این اساس می‌توان گفت که امنیت جز جدایی‌ناپذیر اعتماد است و پیش شرط اعتماد احساس امنیت است. آن جایی که امنیت افراد به خطر می‌افتد اعتماد نیز از میان می‌رود و از دیگر سو برای ایجاد جو اعتماد ما نیازمند آن هستیم که قبلاً شرایط احساس امنیت را برای افراد فراهم آوریم. اگرچه ایجاد آن کاری بس دشوار است در مقابل به راحتی از دست می‌رود.

افرادی که با هم رابطه تعاملی برقرار می‌کنند و در حوزه‌های تعاملی درگیر می‌شوند، به بده و بستان‌های عاطفی می‌پردازند و با بسط سرمایه‌گذاری عاطفی نوعی احساس تعلق خاطر یا هویت جمعی در میان آنان شکل می‌گیرد. آن‌ها دیگر صرفاً به خاطر نیازهای عادی‌شان با دیگران رابطه برقرار نمی‌کنند. آن‌ها دیگر هم‌نوعان خود را رقیب و دشمن نمی‌پندارند و از این که در میان آن‌ها هستند احساس امنیت می‌کنند و این خود اعتماد را در میانشان بالا می‌برد.

پیش‌بینی پذیری در مورد وقایع، رویدادها چه آنچه که به زمان حال مربوط می‌شود و چه به آینده هرچند که کم اهمیت جلوه کند عمیقاً با احساس امنیت ارتباط دارد. وقتی که فرد نمی‌تواند پیش‌بینی کند، اضطراب‌های سیل آسا فرا می‌رسند و حتی جاقفاده‌ترین جنبه‌های شخصیت فرد ممکن است دگرگون بشوند/گیبزن، ۱۳۷۷:۱۱۶). مطابق نظریات گیدنز اعتماد بین شخصی، اعتماد انتزاعی و اعتماد بنیادی هر یک از جوه سه‌گانه اعتماد با امنیت وجودی یا احساس امنیت رابطه دارند.

زتومکا، در مدل خود پنج عامل ساختاری را که منشأ پیدایش فرهنگ اعتماد هستند را مطرح می‌کند. که مشارکت، تعامل و امنیت در میان این متغیرهای ساختاری قرار دارند. این متغیرها شامل موارد زیر می‌شوند:

۱- وحدت هنجاری: که هنجار - قانون، اصول اخلاقی، آداب و رسوم - چارچوب کلی زندگی اجتماعی را می‌سازد و اجرای عملی آن‌ها، خصلت الزامی بودنشان را تضمین می‌کند.

۲- ثبات نظام اجتماعی: اگر شبکه‌های روابط اجتماعی، انجمن‌ها و نهادها، پایدار و مستمر باشد، احساس امنیت را در پی می‌آورد و پیش‌بینی رفتارها ممکن می‌شود.

۳- شفافیت سازمان اجتماعی: دسترسی به اطلاعات مربوط به عملکرد، قابلیت و توانایی و کاهش آسیب اجتماعی و احساس امنیت و پیش‌بینی پذیری را موجب می‌شود.

۴- آشنایی با محیط اجتماعی: آشنایی با محیط فرد را ناچار از عمل کردن بر طبق عادات روزمره همیشگی می‌کند. این احساس آشنایی سبب ایجاد اعتماد می‌شود.

۵- پاسخگو بودن افراد و نهادها: اگر مجموعه‌ای از نهادها، به صورتی توانمند و در دسترس در حال انجام وظیفه باشند، با تعیین معیارها و فراهم شدن زمینه برای کنترل و نظارت بر افراد از سوی آن‌ها از خطر سوء استفاده کاسته می‌شود و نظم و ترتیب حفظ می‌شود و زمینه اعتماد بیشتر فراهم می‌گردد (زتومکا، ۱۳۸۴: ۲۲۵).

فرضیه‌های تحقیق

به نظر می‌رسد امنیت اجتماعی، تعاملات اجتماعی و مشارکت اجتماعی با اعتماد اجتماعی همبستگی معناداری دارند.

به نظر می‌رسد تعاملات اجتماعی و مشارکت اجتماعی با امنیت اجتماعی همبستگی معناداری دارند.

به نظر می‌رسد تعاملات اجتماعی با مشارکت اجتماعی همبستگی معناداری دارند.

روش تحقیق

تحقیق حاضر از نوع علی است که به دنبال تبیین رابطه بین اعتماد اجتماعی با تعاملات اجتماعی، مشارکت اجتماعی و امنیت اجتماعی است و از سویی دیگر از لحاظ روش، یک تحقیق پیمایشی به حساب می‌آید، از لحاظ معیار زمان، یک تحقیق مقطعی است که در یک زمان صورت گرفته و واقعیت را در یک برهه از زمان در سال ۸۹ بررسی می‌کند و در نهایت با توجه به این که به دنبال شناخت و کمک به حل یک مسأله اجتماعی است، در دسته تحقیق‌های کاربردی قرار می‌گیرد.

جامعه آماری تحقیق حاضر شامل کلیه استادان، کارکنان و دانشجویان دانشگاه آزاد اسلامی واحد تهران شمال می‌باشند. برای محاسبه حجم نمونه از فرمول کوکران استفاده گردید. محاسبه حجم نمونه با این فرمول نیازمند آماره‌های مختلفی از جمله واریانس متغیر اصلی تحقیق (متغیر وابسته) می‌باشد که حداکثر مقدار آن $0/5$ انتخاب شده است و جهت اطمینان 10 درصد بیش از حجم نمونه برآورد شده، انتخاب شده که پس از حذف پرسشنامه‌های ناقص و داده‌های پرت این تعداد به 1212 پرسشنامه رسید. انتخاب نمونه با تلفیق نمونه گیری خوشه‌ای و طبقه‌بندی نامتناسب صورت گرفته است. در نمونه‌گیری حاضر هشت دانشکده و حوزه ستادی که فقط شامل کارکنان می‌باشد به عنوان طبقه در نظر گرفته شد. سهم هر دانشکده در نمونه، نامتناسب با سهم آن در جامعه آماری می‌باشد.

تعریف مفهومی و عملیاتی

متغیر وابسته اعتماد اجتماعی

اعتماد اجتماعی با سه بعد اعتماد بین شخصی، اعتماد تعمیم یافته و اعتماد به نهادها سنجیده شده است.

۱- اعتماد بین شخصی: اعتماد به آشنایان که از آن به اعتماد خاص، اعتماد شخصی (هاگس، بلامی و بلیک، ۲۰۰۰) یا اعتماد اجتماعی به آشنایان (کاکس و کالدول، ۲۰۰۰) نیز نام برده شده است. این نوع اعتماد معمولاً در شبکه‌های اجتماعی و روابط پایدار دیده می‌شود.

۲- اعتماد تعمیم یافته: نوع دوم اعتماد بیشتر اعتماد به بیگانگان را شامل می‌گردد. این نوع اعتماد بر اساس انتظارات رفتاری یا حس هنجارهای مشترک را در بر می‌گیرد و از راه‌های زیر قابل سنجش

است، به طور کلی می‌توان گفت که بیشتر مردم قابل اعتماد هستند یا این که خیلی نمی‌توان در رابطه با مردم مطمئن بود.^۴

۳- اعتماد نهادی/مدنی: علاوه بر اعتماد تعمیم یافته، اعتماد مدنی یا نهادی آن جنبه از اعتماد است که بیشترین پیشینه را در تحقیقات اجتماعی به خود اختصاص داده است. اعتماد نهادی یا مدنی که اشاره به اعتماد اساسی بر نهادهای رسمی حکومت شامل قوانین، رویه‌های رسمی، حل نزاع و تخصیص منابع می‌باشد (کاکس و کالدول، ۲۰۰۰). اعتماد مدنی متفاوت از اعتماد نهادی می‌باشد و بیشتر مربوط به نظام‌های متخصص (برای مثال شفافیت، قاعده‌مندی و قابل اتکا بودن) است. این سه بعد با شش شاخص برگرفته از نظریه جانسون سنجش می‌شوند. این شاخص‌ها عبارت است از: صداقت، صراحت، اطمینان، ریسک، همکاری و سهیم شدن.

متغیرهای مستقل

متغیر مشارکت اجتماعی؛ مشارکت به معنی به کار گرفتن منابع شخصی به منظور سهیم شدن در یک اقدام جمعی است (محسنی، جاراللهی، ۱۳۸۲: ۱۲-۱۳). به بیانی دیگر: مشارکت به معنی درگیری ذهنی و عاطفی است که مردم را به یاری دادن بر می‌انگیزد، تا در کوشش‌های گروه خود مسؤولیت بپذیرند (انصاری، ۱۳۷۵).

هر جامعه‌ای (مدرن و سنتی، اقتدارگر و دموکراتیک، فئودالی یا سرمایه داری) از طریق مشارکت رسمی و غیر رسمی ارتباطات و مبادلات بین افراد شناخته می‌شود و مشارکت نهادی (رسمی) که در برگیرنده مشارکت در سازمان‌ها، انجمن‌ها و کلوپ‌ها (باشگاه‌ها) می‌شود. مشارکت غیر رسمی (فردی) که خود در برگیرنده دو نوع است: الف- درگیری اتفاقی شامل مشارکت در فعالیت‌های گروهی با فواصل نامنظم مثل همکاری با خیریه‌هایی که در کمک به محرومین و افراد خاص تشکیل می‌شود. ب- مشارکت پایدار که شامل مشارکت قاعده‌مند و فعالیت در گروه‌هایی که به صورت مؤسسه و سازمان نیستند، ولی نسبتاً دائمی و همیشگی (مثل گروه‌های موسیقی و جوانان) هستند (هلی، ۲۰۰۱: ۴-۳).

^۴ - Australian Living Standards Study

متغیر تعاملات اجتماعی؛ در این تحقیق تعاملات اجتماعی در دو بعد روابط ابزاری - اظهاری و روابط رسمی - غیر رسمی سنجیده شده است. در ورای هر سازمان رسمی معمولاً یک سازمان غیر رسمی یعنی مجموعه ای از روابط کاری غیر رسمی در میان اعضای سازمان وجود دارد؛ در حالی که سازمان رسمی تعیین می‌کند چه فردی، به چه کسی گزارش می‌دهد؛ سازمان غیر رسمی بر این مبنا استوار است که چه کسی، عملاً با چه کسی به تعامل می‌پردازد. رابطه‌ی غیر رسمی مدیر با کارکنان به آن رابطه ای گفته می‌شود که در نمودار رسمی سازمان دیده نمی‌شود و به اصطلاح در ساختار غیر رسمی سازمان جا دارد. " کیت دیویس " روابط غیر رسمی در سازمان را شبکه ای از روابط شخصی و اجتماعی می‌داند که لزوماً توسط سازمان شکل نگرفته است بلکه به گونه ای خودجوش با همکاری و معاشرت و تعامل کارکنان با یکدیگر و یا کارکنان با مدیر پدید می‌آید (هارولد و همکاران، ۱۳۷۴: ۳۵۸). برای سنجش این متغیر از تحلیل فرآیند تعامل که شامل ۱۲ مقوله است استفاده شده است. در این شاخص، نوع تعاملات افراد با دیگران مورد سنجش قرار می‌گیرد (بیلز، ۱۳۸۴: ۴۳۲).

متغیر امنیت اجتماعی؛ امنیت هستی‌شناسی نوعی احساس تداوم نظم در رویدادها، حتی آن‌هایی که به طور مستقیم در حوزه ادراک شخصی قرار ندارند، می‌باشد (گیدنز، ۱۳۷۸: ۳۲۳). امنیت هستی‌شناختی به معنی اطمینان از تداوم وجود و هویت فردی و دوام محیط‌های اجتماعی که انسان در آن زیست می‌کند نیز تعریف شده است. در این تحقیق امنیت اجتماعی در چهار بعد شغلی - تحصیلی، اجتماعی، اقتصادی و جانی سنجیده شده است.

جهت بررسی اعتبار^۵ پرسشنامه از اعتبار محتوایی^۶ استفاده شده است که بر این نکته تأکید دارد که آیا تعاریفی که برای مفاهیم ارائه داده است، مفاهیم مورد نظر را می‌سنجد یا نه. برای تأمین روایی محتوایی مفهوم اعتماد اجتماعی از شیوه‌ی توافق داوران استفاده شد و ضمن مشورت با استادان مجرب از پیشنهاد‌های ایشان در جهت رفع ایراد‌های مربوط به تعاریف مفاهیم اصلی تحقیق و سؤال‌های مربوط به سنجش آن‌ها، استفاده شد. برای سنجش میزان روایی قابلیت اعتماد^۷ از روش آزمون آلفای کرونباخ

^۵ - Validity

^۶ - Content Validity

^۷ - Reliability

استفاده شده است. که پرسشنامه در یک تحقیق مقدماتی با حجم نمونه‌ای معادل ۳۰ نفر از دانشجویان و ۳۰ نفر از استادان و ۳۰ نفر از کارکنان دانشگاه آزاد اسلامی واحد تهران شمال که به صورت تصادفی انتخاب شدند، صورت گرفت. نتایج آزمون آلفای کرونباخ گویای این مطلب بود که پرسشنامه سنجش میزان اعتماد اجتماعی و متغیرهای مستقل از روایی مطلوبی برخوردار است و میزان آلفای متغیر اعتماد اجتماعی ۰/۸۲، امنیت اجتماعی با میزان آلفای ۰/۸۲، تعاملات اجتماعی با میزان آلفای ۰/۸۳ و مشارکت اجتماعی با میزان آلفای ۰/۷۰ می‌باشد. که در مجموع آلفای تمام متغیرها در علوم انسانی مقدار مناسبی می‌باشد.

یافته‌های تحقیق

تحلیل توصیفی شامل اعتماد اجتماعی و ابعاد آن می‌باشد که نشانگر وضعیت اعتماد اجتماعی در جامعه نمونه می‌باشد. نتایج زیر حاکی از آن است که سطوح ابعاد اعتماد اجتماعی تقریباً با یکدیگر یکسان می‌باشد.

جدول شماره ۱- آماره های توصیفی مربوط به اعتماد اجتماعی و شاخص‌های آن

طبقات								وازیانس	انحراف استاندارد	نما	میانگین	میانگین	آماره های توصیفی
مجموع		زیاد		متوسط		کم							
درصد	فراوانی	درصد	فراوانی	درصد	فراوانی	درصد	فراوانی						
۱۰۰۰	۱۲۱۲	۲۳.۴	۲۸۴	۶۴.۴	۷۸۰	۱۲.۲	۱۴۸	۱۰.۶۱	۱۰.۲۷	۶۰.۰۰	۵۵.۰۰	۵۴.۳۶	اعتماد
۱۰۰۰	۱۲۱۲	۳۱.۵	۳۸۲	۵۸.۱	۷۰۴	۱۰.۴	۱۲۶	۲۱.۹۸	۴.۶۸	۱۷.۰۰	۱۸.۰۰	۱۷.۹۵	اعتماد بین شخصی
۱۰۰۰	۱۲۱۲	۲۴.۴	۲۹۶	۶۸.۰	۸۱۴	۷.۶	۹۲	۱۶.۷۹	۴.۰۹	۱۹.۰۰	۱۹.۰۰	۱۸.۶۷	اعتماد تعمیم یافته
۱۰۰۰	۱۲۱۲	۲۳.۲	۲۸۲	۶۴.۵	۷۸۲	۱۲.۲	۱۴۸	۱۶.۷۹	۴.۰۹	۱۹.۰۰	۱۹.۰۰	۱۷.۷۳	اعتماد نهادی

طبق نتایج جدول فوق میانگین اعتماد اجتماعی ۵۴/۳۶ و میانگین آن ۵۵/۰۰ می‌باشد یعنی نیمی از پاسخگویان نمره کمتر از ۵۵ و نیمی دیگر بیشتر از ۵۵ گرفته‌اند. نما برابر است با ۶۰ که بیشترین

تکرار میزان اعتماد اجتماعی توسط پاسخگویان می‌باشد. شاخص‌های پراکندگی شامل واریانس برابر است با ۱۰۵/۶۱ و انحراف معیار ۱۰/۲۷ می‌باشد.

طبق نتایج آمار توصیفی، اعتماد اجتماعی ۱۲/۲ درصد پاسخگویان کم، ۶۴/۴ درصد متوسط و ۲۳/۴ درصد زیاد می‌باشد. در مجموع میزان اعتماد اجتماعی ۷۶/۶ درصد پاسخگویان متوسط و کمتر می‌باشد. که به نظر می‌رسد در فضای دانشگاهی مطلوب نمی‌باشد. اعتماد بین شخصی در سطح زیاد از دو بعد دیگر بیشتر است. به بیان دیگر در فضای دانشگاهی باید ارتقا و تقویت اعتماد نهادی تلاش بیشتری نمود.

فرضیه ۱: به نظر می‌رسد امنیت اجتماعی، تعاملات اجتماعی و مشارکت اجتماعی با اعتماد اجتماعی همبستگی معناداری دارند.

جدول شماره ۲- آزمون ضریب همبستگی پیرسون بین اعتماد اجتماعی و متغیرهای مستقل

تفسیر	اعتماد اجتماعی		مشارکت اجتماعی	تعاملات اجتماعی
	r	Sig.	N	N
یا توجه به نتایج به دست آمده اعتماد اجتماعی با هر سه متغیر رابطه معنادار دارد، همچنین شدت این رابطه در هر سه متغیر نسبتاً قوی می‌باشد. علامت مثبت نشانگر رابطه مستقیم بین این متغیرها و اعتماد اجتماعی می‌باشد. به عبارت دیگر هر چه متغیرهای مذکور افزایش یابند اعتماد اجتماعی بیشتر می‌شود.	.۴۹۸**	.۰۰۰	۱۲۱۲	۱۲۱۲

فرضیه ۲: به نظر می‌رسد تعاملات اجتماعی و مشارکت اجتماعی با امنیت اجتماعی همبستگی معناداری دارند.

جدول شماره ۳- آزمون ضریب همبستگی پیرسون بین امنیت اجتماعی و متغیرهای تعاملات اجتماعی و مشارکت اجتماعی

تفسیر	مشارکت اجتماعی		تعاملات اجتماعی
	r	Sig.	N
یا توجه به نتایج به دست آمده امنیت اجتماعی با هر دو متغیر رابطه معنادار دارد، همچنین شدت این رابطه در متغیر مشارکت اجتماعی نسبتاً قوی و متغیر تعاملات اجتماعی ضعیف می‌باشد. علامت مثبت نشانگر رابطه مستقیم بین این متغیرها و امنیت اجتماعی می‌باشد. به عبارت دیگر هر چه متغیرهای مذکور افزایش یابند، امنیت اجتماعی بیشتر می‌شود.	.۳۷۶**	.۰۰۲	۱۲۱۲

بررسی اعتماد اجتماعی و عوامل مؤثر بر آن

فرضیه ۳: به نظر می‌رسد تعاملات اجتماعی با مشارکت اجتماعی همبستگی معناداری دارند.

جدول شماره ۴-آزمون ضریب همبستگی پیرسون بین متغیرهای تعاملات اجتماعی و مشارکت اجتماعی

تعملات اجتماعی	تفسیر	شماره بار اجتماعی
r	با توجه به نتایج بدست آمده مشارکت اجتماعی با تعاملات اجتماعی رابطه معنادار دارد، همچنین شدت این رابطه نسبتاً قوی می‌باشد. علامت مثبت نشانگر رابطه مستقیم بین این دو می‌باشد. به عبارت دیگر هرچه میزان تعاملات اجتماعی افزایش یابد، مشارکت اجتماعی بیشتر می‌شود.	۱۲۱۲
۰.۳۸۶**		
Sig.		
۰.۰۰۰		
N		

بررسی مدل تحقیق

مدل تحقیق را از دو راه رگرسیون چند متغیری و تحلیل مسیر مورد بررسی قرار می‌دهیم. الف) رگرسیون چند متغیری: پیش شرط رگرسیون چند متغیره وجود همبستگی بین متغیرها می‌باشد که باید ضریب همبستگی پیرسون بین متغیرهای مستقل و وابسته معنادار شود که نتایج فرضیه های بالا حاکی همین نتایج بوده است.

جدول شماره ۵- ضرایب رگرسیونی مربوط به مدل‌های پیش بینی شده

مدل	مجذور ضریب تعیین (R ²)	ANOVA	متغیرهای رگرسیونی	B ضریب تأثیر	Beta (بتا)	Sig.
enter	.۳۹	Sig=.۰۰۰۰	(Constant) مقدار ثابت	۲۴.۹۴۵		۰.۰۰۰
			تعاملات اجتماعی	.۵۹۳	.۲۸۰	۰.۰۰۰
			مشارکت اجتماعی	.۶۳۸	.۲۷۰	۰.۰۰۰
			اعتماد اجتماعی	.۷۳۷	.۳۱۰	۰.۰۰۰

همان طور که در رابطه متغیرها بررسی شد همه متغیرهای مستقل با متغیر اعتماد اجتماعی رابطه داشته‌اند ولی در رگرسیون چند متغیری اثرات متغیرها در کنار همدیگر بر اعتماد اجتماعی نیز بررسی می‌شود (دریسی، ۱۳۸۶).

با استفاده از ضرایب استاندارد نشده معادله خطی رگرسیون پیش بینی را می توان به صورت زیر نوشت:

$$y = a + b_1 \cdot X_1 + b_2 \cdot X_2 + b_3 \cdot X_3 \dots$$

$$y = ۰/۷۳(امنیت اجتماعی) + ۰/۶۳(مشارکت اجتماعی) + ۰/۵۹(تعاملات اجتماعی) + ۲۴/۹۴۵$$

مقدار ثابت یا عرض از مبدأ برابر است با ۲۴/۹۴۵ می باشد. با توجه به ضرایب تأثیر متغیرهای فوق به ازای تغییر متغیر تعاملات اجتماعی به میزان ۰/۵۹، متغیر مشارکت اجتماعی به میزان ۰/۶۳ و متغیر امنیت اجتماعی به میزان ۰/۷۳ متغیر اعتماد اجتماعی به میزان یک انحراف معیار افزایش می یابد. جهت مقایسه میزان تأثیر گذاری متغیر های مستقل از معادله رگرسیون خطی با ضرایب استاندارد شده استفاده می شود. در پی پاسخ به این سؤال که بین این سه متغیر مستقل بیشترین تأثیر مربوط به کدام متغیر است، از معادله رگرسیونی استاندارد شده استفاده می کنیم. معادله ضریب رگرسیونی استاندارد شده به صورت زیر می باشد:

$$Zy = B_1 \cdot X_1 + B_2 \cdot X_2 + B_3 \cdot X_3$$

$$Zy = ۰/۲۸(امنیت اجتماعی) + ۰/۳۱ + ۰/۲۷(مشارکت اجتماعی) + (تعاملات اجتماعی)$$

بیشترین تأثیر متغیرهای مستقل به ترتیب بر اعتماد اجتماعی عبارت است از: امنیت اجتماعی، تعاملات اجتماعی و مشارکت اجتماعی.

ب) تحلیل مسیر: در حوزه مطالعات اجتماعی و اقتصادی روش های تحلیل چند متغیره زیادی وجود دارند که به بررسی اثرات و روابط بین متغیرهای مورد مطالعه می پردازند. این روش ها عمدتاً اثرات مستقیم یک متغیر بر متغیر دیگر را مورد بررسی قرار می دهند. اما در این میان تحلیل مسیر از جمله تکنیک های چند متغیره می باشد که علاوه بر بررسی اثرات مستقیم متغیرهای مستقل بر متغیر وابسته، اثرات غیر مستقیم این متغیرها را مد نظر قرار می دهد و روابط بین متغیرها را مطابق با واقعیت های موجود، در تحلیل وارد می کند (دریسی، ۱۳۸۶).

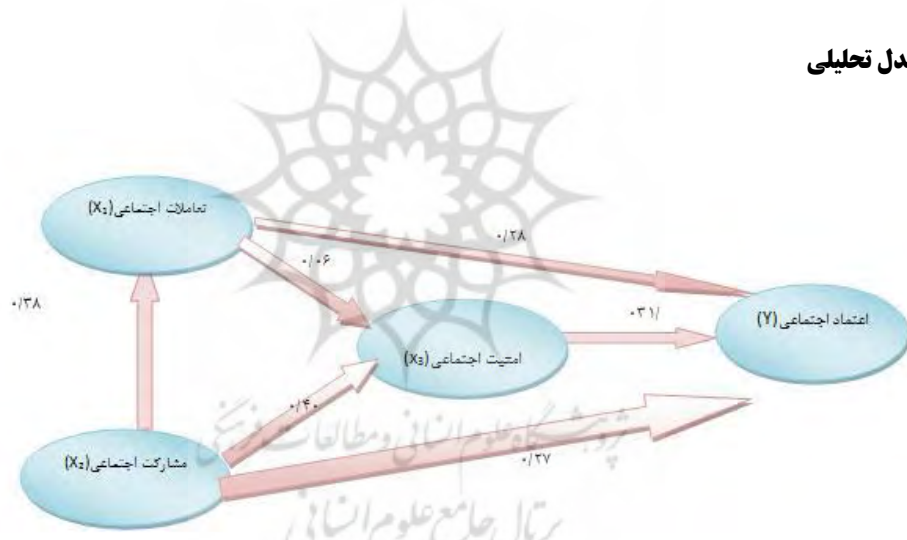
با توجه به ضرایب بتا استخراج شده از جداول رگرسیونی اثرات مستقیم و غیر مستقیم هر یک از متغیر های مستقل بر متغیر وابسته محاسبه می گردیده و به صورت زیر می باشد.

بررسی اعتماد اجتماعی و عوامل مؤثر بر آن

جدول شماره ۶- ضرایب مسیرهای مستقیم و غیر مستقیم متغیرهای مستقل بر وابسته

متغیر مستقل	مسیرهای غیر مستقیم	ضرایب مسیرهای غیر مستقیم	مجموع ضرایب غیر مستقیم	ضرایب مستقیم	مجموع ضرایب مستقیم و غیر مستقیم
اهمیت اجتماعی	-	-	-	-۰.۳۱	-۰.۳۱
تعاملات اجتماعی	$X_1 \rightarrow X_2 \rightarrow y$	$-0.06 \rightarrow 0.31 = -0.11$	-0.11	0.28	0.29
مشارکت اجتماعی	$X_1 \rightarrow X_2 \rightarrow y$ $X_2 \rightarrow X_1 \rightarrow y$ $X_2 \rightarrow X_1 \rightarrow X_2 \rightarrow y$	$-0.40 \rightarrow 0.31 = -0.11$ $-0.28 \rightarrow 0.28 = -0.11$ $-0.28 \rightarrow 0.06 \rightarrow 0.31 = -0.06$	-0.214	-0.27	-0.484

مدل تحلیلی

شکل شماره ۱- مدل تحلیلی تحقیق

بحث و نتیجه گیری

با توجه به یافته های تحقیق، اعتماد اجتماعی با هر سه متغیر امنیت اجتماعی، تعاملات اجتماعی و مشارکت اجتماعی، رابطه معناداری دارد، همچنین شدت این رابطه در هر سه متغیر نسبتاً قوی می باشد. نتایج پژوهش، نشانگر رابطه مستقیم بین این متغیرها و اعتماد اجتماعی می باشد. به عبارت دیگر هر چه متغیرهای مذکور افزایش یابند، اعتماد اجتماعی نیز بیشتر می شود.

یافته های این تحقیق نتایج تحقیق های قاسم جوان (۱۳۸۰) و غلامرضا غفاری (۱۳۸۰) را تأیید می نماید. از میان متغیرهای مستقل تحقیق، متغیر تعاملات اجتماعی، بیشترین تأثیر و متغیر امنیت اجتماعی کمترین تأثیر را روی اعتماد اجتماعی داشته اند؛ اما عباس زاده در پژوهش خود به این نتیجه رسیده است که در شکل گیری اعتماد اجتماعی، امنیت اجتماعی بالاترین تأثیر و تعاملات اظهاری پایین ترین تأثیر را نشان می دهد (عباس زاده، ۱۳۸۳). بین اعتماد و مشارکت اجتماعی رابطه معنادار و مستقیمی وجود دارد، بدین معنا که با افزایش میزان مشارکت اجتماعی، اعتماد اجتماعی نیز افزایش می یابد (غفاری، ۱۳۸۰؛ گلابی، ۱۳۸۳) و در مطالعه های گمون و تایلور، فعالیت های داوطلبانه به طور مثبتی بر اعتماد تأثیرگذار بوده اند (وانگ، ۲۰۰۷: ۱).

امرسون، فراوانی مبادلات بین کنش گران را زمینه ساز عواطف اجتماعی همانند حمایت اجتماعی متقابل، اعتماد متقابل، احساس تعهد و تعقل اجتماعی می داند. وی معتقد است فراوانی مبادلات کنش گران و پیش بینی پذیری رفتار دیگران را افزایش می دهد. همچنین مبادلات یک نوع وابستگی عاطفی در شکل گروه اولیه را به وجود می آورد و زمانی که اشخاص فعالیت های مشترک انجام می دهند و مسائلشان را حل می کنند، این احساسات مثبت را تجربه می کنند (بهزاد، ۱۳۸۱: ۵۰). از دیدگاه زیمل، افزایش تعاملات اجتماعی، زمینه سوگیری عام و اعتماد متقابل اجتماعی را فراهم می آورد (عظیمی هاشمی، ۱۳۷۴). تشکیل انجمن های مردمی جدا از اینکه باعث ایجاد اجتماع می گردد، نظم، خویشترنداری و حس مشارکت را نیز در مردم تقویت می کند. همچنین با ایجاد حس مشارکت و اعتماد متقابل به تأثیربخشی و پایداری حکومت دموکراتیک کمک می کند (میستزل، ۱۹۹۶: ۴۳). زتومکا، نیز اظهار می کند در سیر جوامع مبتنی بر عاملیت انسانی نیازمند گسترش اعتماد هستیم، پس تأکید بر مشارکت همه در

امور جامعه است (زتومکا، ۱۳۸۴). دوتوکویل، نیز اظهار می‌دارد که تشکیل انجمن‌های مردمی علاوه بر ایجاد اعتماد، حس مشارکت و نظم را نیز در جامعه تقویت می‌کند.

بنا به تفسیر کوثری هر چه تعامل‌های اجتماعی افراد از حمایت‌های عاطفی، اقتصادی و اجتماعی بیشتر برخوردار می‌شود، اعتماد بیشتر در بین آنان رشد می‌یابد (کوثری، ۱۳۷۵). هر چه افراد راحت‌تر بتوانند با هم کنار بیایند، و از هم کمتر دور باشند (از نظر اجتماعی) اعتماد بیشتری بین آن‌ها ایجاد می‌شود (شارون، ۱۹۹۶: ۱۳۲-۱۱۹؛ به نقل از امیر کافی، ۱۳۷۴).

در برخی تحقیق‌ها، تعامل‌های بیشتر از سایر متغیرها در سطح اعتماد اجتماعی مؤثر بوده است (رجلیو، ۱۳۸۴). روابط اظهاری و رضایت کاری بر اعتماد کارکنان تأثیر معنی‌داری دارند (عباس زاده، ۱۳۸۳؛ جعفری، ۱۳۸۶). در نتایج تحقیق بلوم، تعاملات و کنش متقابل رو در رو به عنوان عامل ایجاد کننده اعتماد به حساب آمده است (بلوم، ۱۹۹۸: ۱۴۵-۱۳۳؛ به نقل از امیر کافی، ۱۳۷۴: ۹-۷).

امنیت اجتماعی در ساختار جامعه به شدت بر ایجاد اعتماد مؤثر است. زتومکا، یکی از عوامل ساختاری فرهنگ اعتماد را قطعیت هنجاری معرفی می‌کند. قطعیت هنجاری یعنی نظام قواعد اجتماعی که تجویز گر اهداف و ابزار برای کنش انسانی است به نحوی واضح، هماهنگ و مناسب شکل یافته باشد، موجب احساس نظم، پیش‌بینی‌پذیری و امنیت وجودی می‌گردد و انتظارات ابزاری مربوط به اعتماد تعمیم یافته را برآورده می‌سازد. اگر محتوای قواعد اخلاقی، قانونی و عرضی، تضمین‌کننده عدالت، برابری، امنیت اجتماعی، حمایت و حقوق مندی باشد، آنگاه انتظارات امانت‌داری را برآورده ساخته و موجب فرهنگ اعتماد است (زتومکا، ۱۹۹۹).

آبراهام مازلو، در تشریح هرم نیازهای انسانی خود معتقد بود سلسله مراتبی از نیازها در کار است؛ در این سلسله مراتب در مرحله پایه نیازهای فیزیولوژیک مطرح می‌باشند و بلافاصله پس از آن نیاز به امنیت که خود پایه‌ای برای رفتارهایی مبتنی بر اعتماد (احترام، عشق، تعلق) می‌باشد، قرار می‌گیرد. لذا بر این اساس می‌توان گفت که امنیت، جزء جدایی‌ناپذیر اعتماد است و پیش شرط اعتماد احساس امنیت است.

نتایج برخی تحقیقات حاکی از آن است که میزان احساس امنیت اجتماعی بیشتر از سایر متغیرها در سطح اعتماد اجتماعی دانشجویان مؤثر بوده است (رجلیو، ۱۳۸۴؛ آرام، ۱۳۸۹؛ امیرکافی، ۱۳۷۴؛ عباس زاده، ۱۳۸۳). فروید، معتقد است افرادی که با هم رابطه تعاملی برقرار می‌کنند و در میدان‌های تعاملی درگیر می‌شوند، به بده و بستان‌های عاطفی می‌پردازند و با بسط سرمایه‌گذاری عاطفی نوعی احساس تعلق خاطر یا هویت جمعی در میان آنان شکل می‌گیرد و ما ایجاد می‌گردد. این امر آشکارا بدین معنی است که ما، در شخصیت شکل می‌گیرد و وجودش را از طریق انتقال انتظارات اجتماعی تحمیل می‌کند. با شکل‌گیری ما، بعد عاطفی عمده می‌گردد، افراد نسبت به هم نوعی دلبستگی عاطفی پیدا می‌کنند. آن‌ها دیگر صرفاً به خاطر نیازهای عادی‌شان با دیگران رابطه برقرار نمی‌کنند. آن‌ها دیگر هموعان خود را رقیب و دشمن نمی‌پندارند و از این که در میان آن‌ها هستند احساس امنیت می‌کنند. زتومکا، یکی از عوامل ساختاری را که منشأ پیدایش فرهنگ می‌باشد، ثبات نظام اجتماعی می‌داند؛ اگر شبکه‌های روابط اجتماعی، انجمن‌ها و نهادها، پایدار و مستمر باشد، احساس امنیت را در پی می‌آورد و پیش‌بینی رفتارها ممکن می‌شود.

با توجه به نتایج به دست آمده اعتماد اجتماعی در فضای دانشگاهی و در مسیر تولید علم یک ضرورت اجتماعی است. در این راستا یافتن عوامل تبیین‌گر اعتماد اجتماعی در جهت تقویت آن امری حیاتی به نظر می‌رسد. همان‌گونه که اندیشمندان و عالمان اجتماعی نیز اظهار داشته‌اند؛ تعاملات اجتماعی و مشارکت اجتماعی در بستر امنیت اجتماعی در افزایش اعتماد اجتماعی مؤثرند. در این مقاله نیز با میزان تبیین نسبتاً بالایی، متغیرهای مذکور ایجادکننده اعتماد اجتماعی بوده‌اند.

منابع

منابع فارسی

- آرام، ه. (۱۳۸۹). بررسی اعتماد اجتماعی و عوامل مؤثر بر آن در شهر خلخال (استان اردبیل)، دانشگاه آزاد اسلامی واحد تهران شمال، دانشکده مدیریت و علوم اجتماعی، رشته: پژوهشی علوم اجتماعی، استاد راهنما: دکتر منصور وثوقی.
- آرون، ر. (۱۳۷۲). مراحل اساسی اندیشه در جامعه‌شناسی، ت: ب. پرهام، تهران: انتشارات آموزشی و انقلاب اسلامی.
- اتکینسون، ریتا ال و دیگران. (۱۳۸۰). زمینه روانشناسی هیگلارد، ت: ح. رفیعی. تهران: انتشارات ارجمند.
- ادریسی، ا. (۱۳۸۶). جزوه درسی آمار پیشرفته با تکیه بر نرم افزار SPSS، دوره کارشناسی ارشد، دانشگاه آزاد تهران شمال.
- اسکیمور، و. (۱۳۷۲). تفکر نظری در جامعه‌شناسی، ت: ح. م. حاضری و دیگران. تهران: سفیر.
- امیرکافی، م. (۱۳۷۴). «اعتماد اجتماعی و عوامل مؤثر بر آن» کارشناسی ارشد رشته پژوهشگری علوم اجتماعی، دانشگاه شهید بهشتی، تهران.

بررسی اعتماد اجتماعی و عوامل مؤثر بر آن

- امیر کافی، م. (۱۳۸۰)، اعتماد اجتماعی، فصلنامه نمایه پژوهش، سال پنجم، شماره ۱۸، تابستان.
- انصاری، م.ا. (۱۳۷۵)، "بازشناسی و پیش نیازهای مدیریت مشارکتی و نظام اداری"، فصلنامه علمی کاربردی، مرکز آموزش مدیریت دولتی شماره ۳۳ و ۳۴.
- جعفری، ش. (۱۳۸۶)، بررسی رابطه اعتماد به منابع خط مشی مدیریت سازمان و آثار آن بر تعهد کارکنان در شهر تهران، دانشکده علوم اجتماعی دانشگاه الزهرا (س)، استاد راهنما: دکتر مسعود چلبی، استاد مشاور: منصور اعظم زاده.
- چلبی، م. (۱۳۷۵)، جامعه شناسی نظم، نشر نی.
- رجبیلو، موسی (۱۳۸۵) بررسی میزان اعتماد اجتماعی بر حسب پایگاه اجتماعی، اقتصادی در میان دانشجویان دانشگاه آزاد اسلامی واحد تهران شمال، ارشد پژوهش، واحد تهران شمال، دانشکده مدیریت و علوم اجتماعی.
- زوتوما، پ. (۱۳۸۴)، اعتماد یک نظریه جامعه شناسی، ت.ف. گلایی، تبریز، ناشر مترجم، چاپ اول پاییز.
- شریفیان ثانی، م. (۱۳۸۰)، «سرما به اجتماعی: مفاهیم اصلی و چارچوب نظری»، رفاه اجتماعی، شماره ۲.
- عباس زاده، م. (۱۳۸۳)، «بررسی عوامل مؤثر بر اعتماد اجتماعی دانشجویان دوره کارشناسی ارشد و دکتری دانشگاه تبریز» دانشکده علوم اجتماعی دانشگاه تبریز.
- عبیدی، ع. و گودرزی، م. (۱۳۷۸)، تحولات فرهنگی در ایران، انتشارات روشن، چاپ اول.
- عظیمی هاشمی، م. (۱۳۷۴)، «عام گرایی و عوامل مؤثر بر آن» کارشناس ارشد رشته پژوهشگری علوم اجتماعی، دانشگاه شهید بهشتی، تهران.
- عمید، ح. (۱۳۶۹)، «فرهنگ عمید»، تهران، چاپ سوم، نشر امیرکبیر
- غفاری، غ.ر. (۱۳۸۰)، «بررسی رابطه بین اعتماد و مشارکت اجتماعی در نواحی روستایی شهر کاشان» استاد راهنما: مصطفی ازکیا، نامه علوم اجتماعی، شماره ۱۷، بهار و تابستان.
- قلیس، ا. و دوفون، د. (۱۳۸۰)، بهبود ارتباط سازمانی از طریق اعتماد، ت.الف. بلالی و همکاران، فصلنامه نمایه پژوهش، سال پنجم، شماره ۱۸.
- کوثری، م. (۱۳۷۵)، بررسی تأثیر انسجام اجتماعی بر میزان مشارکت روستائینیان استان خراسان در فعالیت‌های عمرانی، پایان‌نامه مقطع کارشناسی ارشد رشته جامعه شناسی دانشگاه تربیت مدرس.
- گلایی، ف. (۱۳۸۳) «نقش اعتماد اجتماعی در امر توسعه با تأکید بر عملکرد دو نقش شورای اسلامی (مطالعه موردی استان آذربایجان شرقی)، مقطع فوق لیسانس، دانشکده علوم اجتماعی دانشگاه تهران، استاد راهنما: محمدجواد ناطق پور.
- گیدنز، ا. (۱۳۷۸)، سیاست، جامعه شناسی و نظریه اجتماعی. ت.م. صبوری، تهران، نشر نی.
- گیدنز، ا. (۱۳۸۳)، جامعه شناسی، ت.م. صبوری، تهران نشر نی، چاپ دوازدهم.
- گیدنز، ا. (۱۳۷۷)، پیامدهای مدرنیته: ت.م. ثلاثی، تهران، نشر مرکز.
- محسنی تبریزی، ع.ر. (۱۳۸۰)، «بررسی مفهوم اعتماد با رویکرد روان شناختی اجتماعی»، نمایه پژوهش سال پنجم، شماره ۱۸، تابستان.
- محسنی، م. و جاراللهی، ع. (۱۳۸۲)، مشارکت اجتماعی در ایران، انتشارات آرون.
- مک کلنن، ا. (۱۳۸۴)، سرما به اجتماعی: اعتماد و مبادله بازاری، تهران، نشر شیرازه.
- هارولد، ک. و همکاران. (۱۳۷۴)، اصول مدیریت، ت.م.ع. طوسی و دیگران، تهران، سازمان مدیریت دولتی، چاپ سوم، جلد اول.

منابع لاتین

- AIFS(1991). Australian Living Standards Study, Unpublished questionnaire.
- Bourdieu, P. (1977), Outline of Theory of practice, Cambridge, England: Cambridge university press.
- Coleman, James (1990), foundation of social theory. Massachusetts: press of harvard university.
- Cox, E. and Caldwell, P.(2000). "Making Policy Social", in Winter, I(ed) Social Capital and Public Policy in Australia, Australian Institute of Family Studies, Melbourne, PP.43-73.
- Gambetta, D.(1988) c, "Mafia: the price of distrust," in D.Gambetta (ed.), Trust: Making and Breaking Cooperative Relations, Oxford: Blackwell, pp.154-175.
- Hardin, R.(1993), "The street-level epistemology of trust," in: Politics and society, Vol.21, No.4, pp.505-529.
- Helly, Denise (2001) Voluntary and social participation by people of Immigrant origin. overview of Canadian Research, second National Metropolis conference, Immigrant and civic participation: Contemporary policy and Research Issues, Montreal, November 1997.
- Hughes, P., Bellamy, J. and Black, A.(2000). "Building social trust through education", in I.Winter (ed) Social Capital and Public Policy in Australia, Australian Institute of Family Studies, Melbourne, pp.225-249.
- Luhmann, N.(1979), Trust and power, New York: John Wiley.
- Misztal, B. A. (1996) Trust in Modern Societies. Polity Press, Cambridge UK.
- Putnam, R. (1993), Social Capital. American Prospect, spring.
- Sztompka, Piotr (1999) Trust a sociological Theory. Cambridge university press, cambridge.

شروېشگاه علوم انساني و مطالعات فرهنگي
پرتال جامع علوم انساني

پروفیسر شگاہ علوم انسانی و مطالعات فرہنگی
پرتال جامع علوم انسانی